

Annona Nova IX.

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2018

Szakmai lektorok:

Bandi Szabolcs, Csibi Norbert, Fedeles Tamás, Jóri Anna,
Kárpáti András, Kisantal Tamás, Antonio Domingo Lilón,
Pete Krisztián, Polyák Petra, Szabó Veronika, Takáts József

A kiadvány a *Nemzeti Tehetség Program* támogatásával jött létre
NTP-SZKOLL – 17-0071

Felelős kiadó:
András Csaba

Szerkesztők:
Fenyő Dániel, Rétfalvi P. Zsófia

Olvasószerkesztők:
Endródi Edina, Nagy Tamás,
P. Simon Attila, Várdai Levente

Borítóterv és tördelés:
Kiss Tibor Noé

Nyomdai előkészítés és kivitelezés:
Virágmandula Kft.

ISSN: 2061-4926

© A szerzők, 2018
© A szerkesztők, 2018

Minden jog fenntartva.

Borítófotó:

David Eccher / Flickr / <https://www.flickr.com/photos/davideccher/9589731219>

Tartalomjegyzék

Szatmári Áron: Előszó	7
Árvai Attila: Quine és Sartre a megismerésről	11
Csapó Gyöngyvér: A Sötét Triád és a mentalizáció kapcsolatának vizsgálata	21
Endrődi Edina: Vélekedések az 1765-ös bélyegtörvényről bostoni patrióta újságokban	35
Flach Richárd: Bevezetés a nem-szuicidális önsértés jelenségébe	49
Horváth Klaudia: Szerelmi kényszervarázslat papiruszon és varázsgemmakon	65
Karácsonyi Krisztina: A komplex és az egyszerű esemény jelentésű magyar deverbális főnevek szintaktikai szerkezete	73
Kocsis Árpád: Fecsegések <i>Coetsee és a depresszió</i>	89
Mogyorósi Renátó: Visegrád – a háború és a béke kongresszusa	99
Nagy Tamás: A társas identitás nyelvi megjelenése magyar nyelvű zenei blogok posztjaiban a többes szám első személyű, kijelentő módú igei személyragokat tekintve	113
Ónya Balázs: A nemlétező enigmák nyomában – Altrichter Ferenc Wittgenstein értelmezésének bírálata	127
Radnai Dániel: Realizmus-képzetek a Mikszáth-recepcióban (1887–1945)	139
Simor Kamilla: A komplex struktúra és a plaszticitás problémája <i>A lé meg a Lolában</i>	153
Sipos Balázs: A Pécsi Orvostudományi Egyetem épületfejlesztési koncepciói 1947 és 1959 között	165
Szántó Ákos: A <i>Népszabadság</i> és a <i>New York Times</i> hidegháborús beszámolóinak összehasonlítása a nicaraguai forradalom 1978 és 1979 közötti eseményeinek példáján keresztül	177
Takács Barbara: Varázsgyűrű a sikerért <i>Egy graeco-egyiptomi mágikus rituálé</i> (PGM XII. 270-350)	191
Boszoki Petra: Laudáció Kiss Andrea Kriszta szövege elé	203
Kiss Andrea Kriszta: Jókai Mór nőábrázolása <i>Milyenek a nők?</i> című novelláskötetében	203
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai a 2016/2017-es és a 2017/2018-as tanévben	216
A Kerényi Károly Szakkollégium mentorai a 2016/2017-es és a 2017/2018-as tanévben	216

Ónya Balázs vagyok, másodéves BA-hallgató szabad bölcsészet szakon, filozófia specializáció-
n. 2017 szeptemberétől vagyok a Kerényi Károly Szakkollégium tagja és Operatív Seniorja.
Kutatási területem az ismeretelmélet szociológiai kiegészítése, valamint Wittgenstein kései
munkásságának elemzése. Az alábbi tanulmány is ez utóbbi témához kapcsolódik.

ÓNYA BALÁZS

A nemlétező enigmák nyomában

Altrichter Ferenc Wittgenstein értelmezésének bírálata

1. Bevezetés, általános stratégia

Tanulmányomban Ludwig Wittgenstein munkásságának utolsó szakaszában írt, posztumusz kiadott művét, *A bizonyosságról* fogom vizsgálni. A kötet Wittgenstein tudásra, és egyéb ismeretelméleti kérdésekre, problémákra vonatkozó meglátásaira fókuszál. Ezeket a problémákat a *nyelvjátékokban* lévő szabályok által látja feloldhatónak. *A bizonyosságról* kevés magyar recepciójának egy részét Altrichter Ferenc írta 1992-ben, azt követően, hogy az USA-ba emigrált. A tanulmány *A bizonyosság enigmái* címet viseli, ami előrevetíti, hogy Altrichter megoldatlan, rejtett gondolatmeneteket vél felfedezni Wittgenstein művében. Általánosan a következőképp fogalmazza meg:

Roppant nehézségekkel kell megküzdenie annak, aki megpróbálja Wittgenstein elszórt megjegyzéseit, megválaszolatlan kérdéseit, ellentmondásosnak tűnő megállapításait, félbehagyott, majd újra-kezdett, majd megint félbeszakított gondolatmeneteit valamilyen összefüggő módon interpretálni – annak tehát, aki megpróbálja egy magányos elmélkedő utolsó filozófiai sétáit rendszeresebbnek látni, mint amilyenek.¹

Állításom szerint Altrichter értelmezése alapvetően félreérti a wittgensteini vállalkozást, rossz kérdéseket tesz fel, gyakran olyan

1 ALTRICHTER Ferenc: „A bizonyosság enigmái”, in: ALTRICHTER Ferenc: *Észérvek az európai filozófiai hagyományban*, Atlantisz Kiadó, Budapest, 1993, 357-382., 357.

„izmusokat” tulajdonít Wittgensteinnek, amelyeket ő soha nem képviselt. Wittgenstein egyébiránt ellenezte a szisztematikus elméletalkotást a filozófiában, illetve a követői szintén tagadtak minden ahhoz hasonló frázist, mint pl. a „Wittgenstein elmélete”.² Tekintettel erre a metafizikai meggyőződésre, mellőzni fogom azt, hogy Wittgensteinnek bármilyen egységes elméletet tulajdonítsak, ezért csupán egy – Altrichterétől különböző – interpretációs keretet szeretnék nyújtani. Először bemutatom azt az értelmezési alapot, amely szerint majd kritizálom Altrichtert, továbbá az általam képviselt magyarázat remélhetőleg választ ad arra, hogy miként is vélekedett Wittgenstein a tudás fundamentumáról. Emellett igyekszem egy tágabb kontextusba helyezni Wittgensteint, valamint egy koherensebb, a *Filozófiai vizsgálódásokkal*³ összhangban álló, kontinuos narratívát kínálni *A bizonyosságról* értelmezéséhez. –Ezt követően az Altrichter által vélemezett négy enigma egyikét, *A tudás fundamentumát* vizsgálom meg részletesebben, és arra mutatok rá, hogy ez az állítólagos enigma nem létezik, Altrichter érvelése nem helytálló, ez az írása pedig remekül példázza azt, amit az érveléseméletben „szalmabáb módszernek” neveznek.

2. *A bizonyosságról* c. mű értelmezésének kerete

2.1 A tudás és a bizonyosság különbségei

A következő pár oldalon *A bizonyosságról* c. mű általam értelmezett alapjait mutatom be. Wittgenstein megkülönbözteti egymástól a bizonyosságot és a tudást, és annak ellenére, hogy radikálisan más természetű a tudáshoz képest, a bizonyosság fogja alkotni a tudás alapját. Azt mondja, hogy egyes dolgokban *bizonyos* vagy, ezek az összes *nyelvjátéknak* az alapjául szolgálnak – ezek a horgonyzópontok, de ezeket nem lehet tudásnak nevezni. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy nincs olyan horgonyzópont, amelyre minden nyelvjátékot le lehetne horgonyozni. A nyelvjátékok alapjait az ún. világkép, világnézet [*Weltanschauung*] adja, amely azt a vonatkoztatási rendszert jelenti, amelyben szocializá-

2 MALCOLM, Norman: *Ludwig Wittgenstein. A Memoir.*, Oxford University Press, London, 1966.

3 WITTGENSTEIN, Ludwig: *Filozófiai Vizsgálódások*, (ford.: Neumer Katalin), Atlantisz Kiadó, Budapest, 1992.

lódtunk, tanultunk, kondicionálódtunk stb. Ez olyan alapvető állítások halmaza, amelyekhez képest lesz valami igaz vagy hamis, helyes vagy helytelen. Tehát az alapokra vonatkozóan nem lehet tudásról beszélni, mert ha ezt tennénk, akkor rosszul használnánk a „tudom” szót. Ugyanis csak akkor beszélhetünk tudásról, ha nem alapokról beszélünk, hanem valamiről, ami a világképhez képest nyer értelmet, de ez az alapoktól függően *konstituálódik*. Azért nem tudunk az alapokról tudásként beszélni, mert azokat nem illetheti kétely, illetve ha kétely illetheti őket, akkor már nem alapok, nem bizonyosságok. Itt látszik a tudás és bizonyosság (fundamentum) elválasztásának egyik kritériuma. Ahogy Wittgenstein írja:

Nem mondhatom, hogy jól megalapozottan vallhatom: a macskák nem a fákon nőnek, vagy hogy volt apám és anyám.

Hogy ebben valaki kételkedik – hogyan történhet ez meg? Tán már a kezdet kezdetétől nem hitt abban, hogy voltak szülei? De hát elképzelhető-e ez, hacsak nem ezt tanították neki?⁴

Világos, hogy Wittgenstein szerint tehát nem kételkedhetem azokban a dolgokban, amelyekben bizonyos vagyok. Ám mi van akkor, ha ezt a kételyt másvalaki fogalmazza meg, és ez a valaki megkérdezi tőlem, hogy: „Biztos vagy benne, hogy téged Ónya Baláznak hívnak?” Csupán ebben az esetben adhatom válaszként azt, hogy tudom, hogy engem így hívnak, viszont aki felteszi ezt a kérdést, az egy másik nyelvjátékból, *externálisan* teszi fel, azonban a *nyelvjátékon belül* ez a kérdés sem általam, sem más által nem fogalmazódhat meg értelmesen.⁵ Ezzel elérkeztünk a második különbséghez a bizonyosság és a tudás tekintetében, ti. a bizonyosság az adott nyelvjátékban egy nem igazolható fundamentum, míg a tudás igazolható, mégpedig pont az igazolatlan, vagy még inkább *igazolhatatlan* fundamentumokra visszavezetve.

4 WITTGENSTEIN, Ludwig: *A bizonyosságról*, (ford.: Neumer Katalin), Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989, 282. §

5 Lehetséges olyan helyzet, amelyben ezt a kérdést akár én is feltehetem magamnak értelmesen (pl. amnézia), ugyanakkor azt látni kell, hogy ebben az esetben sem lesz internális helyzetből megfogalmazott, ugyanis nem lehetetlen, hogy bizonyos nyelvjátékokból úgymond kiessünk. Ha már nem vagyok részese egy nyelvjátéknak – még ha valaha az is voltam – akkor már szintén csak externális módon fogalmazhatom meg.

Másképpen: mi igazolja azt a hitemet, hogy engem Ónya Balázsnak hívnak? Mindig is biztos voltam benne, amióta az eszemet tudom, így hívnak. De ez igazolás? Az episztemológia klasszikus elméletei szerint semmiképpen sem.

2.2 A keretfeltételek jellemzői

Vessünk egy pillantást arra az – Altrichter által is summázott – wittgensteini konklúzióra, amely szerint: a tudásunk alapja nem tudás. Ha ezt kibontjuk, azt fogjuk kapni, hogy azokban a nyelvjátékokban, amelyekben ezek keretfeltételként funkcionálnak, nem mondhatom ezekről a proposíciókról, hogy tudom őket, mert ez a tudásigényem illegitimé válna, nem lehet a tudásigény tárgya *ebben* a nyelvjátékban. Bizonyosnak kell lennem ezekben ahhoz, hogy bármi másról beszélhessek, mindeközben nyilván nyelvjátékról nyelvjátéokra változhat az, hogy mi a keretfeltétel. A nyelvjátékot *konstituáló* szabályokat azonban nem feltétlenül tudom megadni, ezek úgymond *megmutatkoznak*. Példaként képzeljünk el egy bírósági tárgyalást, ahol ismerem a bírót, és történetesen tegező viszonyban vagyunk, illetve tudom, hogy Ferencnek hívják. Ennek ellenére nem „ferizhetem” a tárgyaláson, mindazonáltal, hogy mit tehetek pontosan és mit nem, azt nem tudjuk definiálni. A kisgyerekek anélkül tanulnak meg engedelmeskedni a szabályoknak, hogy tisztában lennének vele, mi is az, amit tesznek.⁶

Amikor Wittgenstein a hibáról és tévedésről ír, akkor azt állítja, hogy egyáltalán ahhoz, hogy hibáról, hamisságról beszélhessek, vagy tudásról, nem tudásról, mindehhez olyan szabályokra van szükség, amelyek megmondják nekem, hogy mik is azok a hibák, mi hamis és mi igaz. De ezeket a szabályokat *nem tudom* definiálni, hanem a gyakorlat által megmutatkoznak. A szabályrendszer viszont nem csak szabályokat tartalmazhat, hanem proposíciókat, amelyek együttesen alkotják a világgépet. Ez a világgép olyan nyelvjátékok számára, mint a folyómeder a folyó számára, meghatározza, hogy a folyó hol folyhat. Azonban ez nem egy statikus alap, hanem idővel és kontextusoktól függően változik, de mindent nem lehetséges a nyelvjátékon belülről a diskurzus tárgyává

6 A szabályokat vakon követjük, anélkül, hogy tudnánk mik azok, ugyanakkor a szabálykövetésből adódik egy paradoxon, mégpedig az, hogy ha követek egy szabályt, akkor azt egyben konstituálom is, hiszen *valamilyen módon* folytatom.

tenni, ezt egy másik nyelvjátékból lehet csak megtenni. Emiatt lesznek a nyelvjátékok meghatározatlan meghatározók, mert nem vonatkozik rájuk igazolás. Abban a nyelvjátékban, amelyben a holdutasítás lehetetlen, nem kérdőjelezhetem meg ezt a bizonyosságot, csak egy másik nyelvjátékból egy *externális* kérdésként, ennek azonban semmi értelme az előző nyelvjátékban. Az imént leírtak nyújtanak alapot ahhoz, hogy Altrichter értelmezését *revideáljam*, és egy *konzisztens* Wittgensteint mutassak be *A bizonyosságrólban* – lehetőleg plauzibilisen.

3. *A bizonyosságról altrichter* (félre)értelmezése

Az első enigmát Altrichter abban látja, hogy nem tudjuk eldönteni, Wittgenstein vajon elfogadta-e a platóni elemzést a tudásról, és egyben módosította-e a családi hasonlóságokra vonatkozó korábbi elképzelését, vagy nem. A második enigma a tudás fundamentumát tárgyalja, ezt alább részletesen vizsgálom. A harmadik enigma szerint nem lehet eldönteni, hogy Wittgenstein melyik jelentésméleletet fogadta el – a használat-elméletet vagy az igazságfeltétel-elméletet, a negyedik pedig azt igyekszik megmutatni, hogy nem tudhatjuk, hogy Wittgenstein élete végén elfogadta-e a szkepticizmust.

Altrichter második enigmaként tehát a tudás fundamentumának problémáját emeli ki. Azt állítja „hogy a tudás fundamentuma nem lehet cselekvés, de a tudás fundamentuma hit sem lehet. Márpedig Wittgenstein mindkettőt javasolja.”⁷ Ennek az alfejezetnek az elején kiválóan összegzi Wittgenstein premisszáit, összefoglalja a keretfeltételeket, amelyek a tudás alapját alkotják, ugyanakkor az ezt követő részekben olyan konklúzióra jut, amely ellentmondásban áll az előbb említett összefoglalással és így a wittgensteini vállalkozás félreértését sejteti. Altrichter így jellemzi Wittgenstein rendszerének keretfeltételeit:

[...] (1) nem lehet alapokkal, bizonyítékokkal, evidenciával alátámasztani; (2) nem lehet tapasztalattal megerősíteni vagy megcáfolni; (3) nem lehet kétségbe vonni, mert ezek nemcsak az igazolás, hanem a megítélés és a racionális érvelés tételeit is jelentik, s

7 ALTRICHTER: *A bizonyosság...*, i. m., 370.

nélkülük minden megítélés és érvelés lehetetlenné válna, s ennek megfelelően a keretfeltételek objektív értelemben bizonyosak, abban az értelemben tehát, hogy a rájuk vonatkozó kétely vagy nem ésszerű, vagy pedig egyszerűen értelmetlen. [...] (4) kontingensek, azaz nem tapad hozzájuk semmiféle logikai szükségszerűség, mégis úgy működnek, mintha valami szükségszerűséggel lennének átitatva; (5) időben és szituációnként is változhatnak, hiszen az, ami ma vagy az egyik szituációban a rendszer keretfeltételeihez tartozik, holnap vagy egy másik szituációban a rendszer egyik elemévé degradálódhat, és a fordított eset is lehetséges. Végül pedig a rendszer keretfeltételei (6) határozzák meg, hogy mit tekinthetünk alapnak, evidenciának, tapasztalati megerősítésnek, racionális vagy ésszerű kételynek, megítélésnek, és így tovább.⁸

A keretfeltételek összefoglalása után azt a kérdést teszi fel, hogy mi is akkor az emberi tudás alapja, mik azok, amelyeket a keretfeltétel jellemez, valamint betölthetik-e ezek a keretfeltételek azt a szerepet, amit a tudás alapjától elvárhatnánk.

Altrichter szerint Wittgenstein minderre két választ is kínál. A tudás alapját egyrészt cselekvésként, cselekvésmódként jellemzi,⁹ másrészt bizonyos paragrafusokban¹⁰ empirikus állításokként, pontosabban hitekként. Eddig ezzel nincs probléma, tulajdonképpen így van, ezek azok a keretfeltételek, amelyek között egyáltalán bármiféle igazolás megvalósulhat.

3.1 A cselekvés mint tudásunk fundamentuma

Altrichter ezt követően megvizsgálja, hogy mit is jelent az, ha a tudásunk alapja cselekvésen alapul, ami szerinte szintén két különböző dolgot jelenthet. Egyrészt jelentheti azt, hogy a tudásigényeink igazolása elkülöníthető, individuális cselekvésben vagy cselekvésekben ér véget. Ezt Altrichter azért tartja elfogadhatatlannak, mert állítása szerint ebben az esetben, ha nem találunk igazoló cselekvéseket, akkor *posztuláljuk* ezeket a tudásigénye-

8 Uo., 367.

9 A legfontosabbakat ld.: WITTGENSTEIN: *A bizonyosságról*, i. m., 110, 204, 402, 538. §-okban. A teljes listát ld.: ALTRICHTER, *A bizonyosság...*, i. m., 381.

10 A legfontosabbakat ld.: WITTGENSTEIN: *A bizonyosságról*, i. m., 83, 96, 162, 205, 279, 401, 425, 499, §-okban. A teljes listát ld.: ALTRICHTER, *A bizonyosság...*, i. m., 381.

inknek megfelelően.¹¹ Altrichter érve akár jó is lehetne, és egyéb filozófiai meggyőződésből joggal utasíthatná el ezt a feltevést, miszerint a tudásunkat cselekvések igazolják, ugyanakkor nem véletlen, hogy ezen a helyen nem találunk hivatkozásokat Wittgensteinre, ugyanis Wittgenstein sehol nem írta azt, hogy a cselekvések *önmagukban* igazoló szerepet tölthetnének be.

Szó sincs arról, hogy Wittgenstein szerint egy konkrét tudásigény igazolása, úgy valósul meg, hogy *individuális* cselekvésekre vezetjük azt vissza. Egy Altrichter által is idézett paragrafus bemutatásával talán világosabb lesz az értelmezésem.

Minden ellenőrzés, egy föltevés minden megerősítése és cáfolata eleve egy rendszeren belül történik. Ez a rendszer pedig nem érveinknek többé vagy kevésbé önkényes és kétes kiindulópontja, hanem hozzátartozik annak lényegéhez, amit érvek nevezünk. A rendszer az érveknek nem annyira kiindulópontja, mint élet-eleme.¹²

Bármilyen nyelvjátékot „játszunk”, annak végső soron a gyakorlatokban, gyakorlatoknak egy egész hálójában van a horgonyzópontja, de *nem egy* bizonyos gyakorlatban. Ez a gyakorlat pedig nyelvjátékokhoz kötött, amely egyben egy életforma, és mint ilyen, gyakorlati. Az, hogy egy állításban bizonyos vagyok, pl. a következő gyakorlatokat vonja maga után: ezeket soha nem vonom kétségbe, vagy az, hogy értelmetlennek minősítek minden olyan kérdést, amely ennek az állításnak az igazságát kétségbe vonja. Ezekben a gyakorlatokban beszélhetünk bizonyos kérdéseket illetően tudásról vagy nem tudásról. Az alapokhoz képest nyerhet igazolást minden tudásigényünk, de hogy miért pont ezek az alapok, ezt is meg kell magyarázni. Wittgenstein magyarázata pont arról szól – ti., hogy ezek egyfajta gyakorlatok –, hogy ezek nem igazolásra szoruló tudásigények, még ha hitekről is van szó, amelyek a világképeket alkotják, hanem magától értetődő állítások halmazai, amelyek a gyakorlaton alapulnak, vagy ha úgy tetszik: ezeket a gyakorlat határozza meg, de ez nem egy az egyben definíció az individuális cselekvéseket illetően.¹³ Így talán

11 ALTRICHTER: *A bizonyosság...*, i. m., 368.

12 WITTGENSTEIN: *A bizonyosságról*, i. m., 105. §

13 A hétköznapi nyelv képviselői – így Wittgenstein is – arra mutattak rá, hogy az első nyelv tanulásakor elsősorban nem szavakat tanulunk, hanem kifejezé-

érthető, hogy a Wittgenstein által írtak kevésbé rejtélyesek, ha a cselekvéseket az előbb leírt gyakorlatokként értelmezzük.

3.2 A cselekvésháló mint tudásunk fundamentuma

Altrichter is számol az imént említett javaslattal, miszerint a cselekvésen alapuló tudás jelentheti azt is, hogy:

[M]inden egyes tudásigényünk igazolása előfeltételezi a *cselekvések bizonyos hálóját*, a cselekvések lazán összefüggő szövedékét. De hát ez az út sem járható, mert mind egy hitnek, mind pedig a hit tagadásának igazolása *ugyanazt* a cselekvéshálót előfeltételezi, s ebben az esetben nem beszélhetünk sem a tudásigény igazolásáról, sem pedig a tudásunk fundamentumáról, hiszen a cselekvések hálója nem tölthet be semmiféle igazoló szerepet az egyes tudásigények vonatkozásában.¹⁴

Azt gondolom, hogy ez az a passzus, amelyet a legkevésbé gondolhat komolyan bárki, aki Wittgensteint értelmezi, és itt a leginkább szembetűnő a szalmabáb püfölésének módszere. Wittgenstein írása pont arról szól, hogy a cselekvések lazán összefüggő szövedéke – amelyek az adott nyelvjátékon belüli hiteim összességét tükrözik – nem igazolt, de ettől még igazolhat. Ezt az opciót Altrichter azzal utasítja el, hogy ez nem igazol, mert egy hitet és ezen hit ellenkezőjét is ugyanannak a cselekvéshálóknak kell igazolnia. Márpedig ez mindentől függetlenül is *nonsense* Altrichter részéről.¹⁵ Azért a cselekvésekben *is* gyökerezik a keretfeltételek

seket, illetve a kifejezésekből következő viselkedésformát. A mondatokat tanuljuk meg, majd később a szavakat is ismerve a mondatok kompozicionális struktúráját rekombinálni tudjuk. Wittgenstein példája a „kettő” osztróvia definíciója, amely által egy kisgyerek csupán úgy tudja megtanulni a „kettőt”, ha már tudja, hogy az mire vonatkozik, és rájön arra, hogy a két darab mogyoróból nem a mogyorót akarjuk megtanítani neki a „kettő” szó kimondásakor, miközben a mogyoróra mutatunk.

14 ALTRICHTER: *A bizonyosság...*, i. m., 369. (Kiemelések tőlem, Ó. B.)

15 Azt a hitemet, hogy a velem szemben lévő fal fehér, az a cselekvésháló fogja igazolni, hogy amikor megkérdezik tőlem a színét, akkor azt *válaszolom*, hogy az előttem lévő fal fehér, vagy az, hogy *nem próbálok meg ráírni* fehér filccel. Ennek a hitnek az ellenkezőjét, ti., hogy a velem szemben lévő fal szerintem fekete, nem ugyanaz a cselekvésháló fogja igazolni, mint az előző hitem (a fal fehér) esetében.

hálója, mert ezek igazolatlanok, abban az értelemben, hogy nem is vonatkozhat rájuk igazolás. Az igaz, hogy egy cselekvéshálónak, jobban mondva gyakorlatok szövedékének kell igazolnia a tudásunkat, de ennek a tudásnak az ellenkezőjét nem ugyanannak a cselekvéshálónak kell igazolnia. Wittgenstein állítása, miszerint a cselekvéshálóknak tudnak igazolni, egy nem-klasszikus értelemben vett igazoláselmélet, mivel a tudásunkat, amely *propozicionális*, fogalmi, egy más természetű, *nem-propozicionális* dolog által tartja igazolhatóknak. Igaz, hogy ez egy *nem-inferenciális* igazolás, azonban azt kár lenne tagadni, hogy az egész fogalmi hálónkat *meglapozza* a tapasztalás. Úgy vélem Wittgenstein ezért tartja igazolónak a gyakorlatok egész hálóját, azonban nem számol azzal a kérdéssel, hogy a tapasztalásból miként adódnak a fogalmaink.

3.3 A hitek és meggyőződések mint tudásunk fundamentumai

Vessünk egy pillantást arra, ami Altrichter szerint Wittgenstein második válasza a kérdésre, hogy mi a tudásunk fundamentuma. Eszerint a tudás alapját hitek, meggyőződések képezik. A továbbiakban arról ír Altrichter, hogy a tudásigényünket igazoló hitek végső soron individuális hitekre mennek vissza mint végső alapokra, ebből következően pedig Wittgenstein pusztán egy „mezítlásbas koherenciaelméletet fogalmaz meg”,¹⁶ ami miatt ez az alap ismeretelméleti ízlés kérdése lesz, vagy nem lesz semmi, ami megkülönböztetné a szokványos hiteket a fundamentális hitektől.

Az igaz, hogy Wittgensteinnél megvan az a különbség, hogy a „szokványos” hiteink fundamentális hitekre vezethetők vissza, ugyanakkor Altrichter kérdésfeltevése rossz, ti., hogy itt általánosan lehetne valami olyasmit mondani, ami átfogóan mindent minősítene, pl. bizonyos hiteket alapvetőnek, másokat meg nem. Világos, hogy Wittgenstein itt elveti a fundacionalizmust, mert ha minden nyelvjáték egy folyó, akkor mindegyiknek van egy folyómedre, de ez nem azt jelenti, hogy minden folyómeder azonos lenne. Az általam nyújtott narratívában világos, hogy a wittgensteini megkülönböztetés nyelvjátékhoz kötött, és azok változásától változik maga a fundamentum is, illetve az arra épülő tudás.

16 ALTRICHTER: *A bizonyosság...*, i. m., 369.

4. Konklúzió, kitekintés

Altrichter végső konklúzióként arra a megállapításra jut, hogy a tudás fundamentuma nem lehet sem cselekvés, sem hit, miközben Wittgenstein mindkettőt javasolja. Azt gondolom, hogy Wittgenstein valóban ezeket javasolja, azonban a legkevésbé sem úgy, mint ahogy azt Altrichter megfogalmazza. Nincs szó arról, hogy Wittgenstein szerint hit *vagy* cselekvés alkotná a tudás alapját, hanem részben az egyik, részben a másik. Vagy másképp: ez nem egy diszjunkció Wittgensteintől, hanem egy konjunkció. Éppen ezért nem jó stratégia Altrichter részéről az, hogy ezeket egyenként bemutatja, mert ezek egymást kiegészítik.¹⁷ Továbbá Altrichter nem vesz tudomást arról, hogy Wittgenstein számára a tudás szó, vagy a tudásigény a *tudni ige* használatából következik, ami nyelvjátékoktól függően változik, és nincs alapvető, mindent átfogó fundamentuma a tudásunknak.

Nem állítom, hogy Wittgenstein megkönnyítené azoknak a dolgát, akik egy egységes értelmezést kívánnak nyújtani a kései munkásságáról, tekintettel arra, hogy Wittgenstein írásaiból valóban különböző elméletek *sokasága* alkotható, mert ezek az írások nincsenek a megszokott módon strukturálva, nincsenek érvrendszerbe, taxonómiába foglalva. Ugyanakkor ezek az elméletalkotások gyakran mellélőnek – nem beszélve a már az elején említett wittgensteini meggyőződésről, miszerint nincsenek filozófiai problémák, csupán nyelvi problémák vannak, és a filozófiai elméletek értelmetlenek. Mindazonáltal talán nem felesleges egy olyan narratívát bemutatni, amely által *A bizonyosságról* című könyv egyrészt értelmezhető egy ismeretelméleti narratívában, másrészt egy olyan képet tudunk mutatni, amelyben ez a mű szervesen kapcsolódik a wittgensteini korpuszhoz, elsősorban a *Filozófiai vizsgálódásokhoz*.

Allításom szerint Wittgenstein tudásról alkotott nézete az, hogy vannak egyrészt a nyelvjátékoktól függő igazolatlan és igazolhatatlan, ugyanakkor egyben megkérdőjelezhetetlen, önevidens bizonyosságok; másrészt vannak az ezen keretfeltételek által *konstituálódó* tudások, amelyeket bizonyos kontextusokban nem használhatunk, úgy ahogy ezt Moore is helytelenül tette,

¹⁷ Ennek megmutatására jelen tanulmányban nem tudok kitérni, ugyanakkor egy későbbi írásban ezt a tézist szeretném argumentálni és bizonyítani.

amikor azt állította „tudom, hogy ez egy kéz”.¹⁸ Továbbá ezek a nyelvjátékok mint életformák által nyújtott alapok gyakorlatokban is megnyilvánulnak, de ezek a gyakorlatok nem vezethetők vissza individuális cselekvésekre. Természetesen vannak egyéni preferenciáink, amiket elsajátítunk a gyakorlatban, de az alapvető szabályokat be kell tartanunk, és ezek a szabályok soha nem teljesen explicitek, csupán megmutatkoznak.¹⁹ Továbbra is azt gondolom, hogy Altrichter hamis dilemmákat állít fel a tanulmányában,²⁰ és az általa bemutatott megoldások *falláciákhoz* vezetnek. Ugyanakkor bízom benne, hogy sikerült tisztázni azt, hogy *A bizonyosságról*ban nem szerepel ez az enigma, valamint azt is, hogy mit gondolt Wittgenstein a tudás fundamentumáról.

E tanulmány későbbi kibővítését szolgálhatja Altrichter további három felfedezni vélt enigmájának vizsgálata, amelyek a tudás fogalmát, a használat jelentést és a szkepticizmust állítják a fókuszba. Utóbbiak kapcsán is kísérletet teszek majd annak bemutatására, hogy ezek nem létező enigmák, valamint rávilágítok, hogy Wittgenstein miképp is gondolkodott ezekről a kérdésekről.

18 MOORE, George Edward: „A külvilág bizonyítása” (ford.: Vámosi Pál), in: MOORE, George Edward: *A józan ész védelmében és más tanulmányok*, Magyar Helikon, Budapest, 1981, 197-243. Moore azt a hibát követte el Wittgenstein szerint, hogy a „tudom” szót olyan nyelvjátékban használta, amelyben ez a szó értelmetlen, a használata illegitim. A „tudom” szót csak abban az esetben használhatta volna, ha állítását kétségbe vonják, vagy az egyáltalán kétségbe vonható. Érdemesebb lett volna azt mondania Moorenak, hogy „megalapozottan gondolom azt, hogy ez egy kéz”.

19 Vegyünk egy számsort: 2, 4, 6, 8... Mi a következő szám? 10? Miért nem 12? Nem lehet, hogy négyszer 2-t, majd egyszer 4-et adunk hozzá? Van valamiféle sejtésünk a szabályokról, de soha nem ismerjük őket teljesen.

20 A hamis dilemma az, hogy Altrichter a tudás alapjának részeit (hit, cselekvések hálója) egyenként mutatja be. Ennek a dilemmának a feloldása egy harmadik opció által lehetséges, nevezetesen a konjunkció megmutatásával, bizonyításával, azonban mint azt fentebb írtam, ebben a tanulmányban ezt nincs módom megtenni.